

Lingvistika

Ljubomir Mihailović

PARADIGMATSKI I SINTAGMATSKI MODEL U KONTRASTIVNOJ LINGVISTICI

Kad upoređujemo dva jezika radi kontrastiranja, obično se oslanjamo na jedan od dva glavna modela analize i deskripcije. Prvo, možemo uporediti jezičke oblike (leksičke ili gramatičke) posmatrane kao da pripadaju nekom sistemu u jednom jeziku sa jezičkim oblicima posmatranim kao da pripadaju nekom sistemu u drugom jeziku. Drugo, možemo uporediti kombinacije jezičkih oblika u jednom jeziku sa kombinacijama jezičkih oblika u drugom jeziku. Prvi model može se prikladno nazvati paradigmatskim, jer je upoređenje zasnovano na paradigmatskim odnosima između jezičkih oblika u jednom jeziku. Drugi model može se prikladno nazvati sintagmatskim, jer je upoređenje zasnovano na sintagmatskim odnosima između jezičkih oblika u jednom jeziku.

Ako upoređujemo jezik A sa jezikom B, uzimajući u obzir oblike $a_1, a_2, a_3 \dots a_n$, koji spadaju u jezik A, zajedno sa oblicima $b_1, b_2, b_3 \dots b_n$, koji spadaju u jezik B, onda se paradigmatski i sintagmatski model mogu simbolično predstaviti na sledeći način:

paradigmatski model

$(a_1 : a_2)$ upoređeno sa $(b_1 : b_2)$

$(a_1 : a_2)$ upoređeno sa $(b_3 : b_4)$

$(a_3 : a_4)$ upoređeno sa $(b_1 : b_2)$

$(a_3 : a_4)$ upoređeno sa $(b_3 : b_4)$

sintagmatski model

$(a_1 + a_2)$ upoređeno sa $(b_1 + b_2)$

$(a_1 + a_2)$ upoređeno sa $(b_3 + b_4)$

$(a_3 + a_4)$ upoređeno sa $(b_1 + b_2)$

$(a_3 + a_4)$ upoređeno sa $(b_3 + b_4)$

itd.

Svaki od ta dva modela ima svoje prednosti i nedostatke. Cilj je ovoga članka da razmotri njihov značaj za kontrastivnu lingvistiku uopšte.

Paradigmatski model analize i deskripcije može se ilustrovati upoređenjem sistema pokazanih zamenica u engleskom i srpskohrvatskom. U engleskom jeziku postoje dve pokazne zamenice — *this* i *that*; u srpskohrvatskom jeziku postoje tri pokazne zamenice — *ovaj*, *taj* i *onaj*. Očigledno je da

paradigmatski odnos *this : that* ne odgovara nijednom od paradigmatskih odnosa *ovaj : taj*, *ovaj : onaj* i *taj : onaj*. Polazeći od engleskog jezika, naći ćemo da srpskohrvatski prevodni ekvivalent za *this* može biti bilo *ovaj*, bilo *taj*, dok prevodni ekvivalent za *that* može biti bilo *taj*, bilo *onaj*. S druge strane, ako pođemo od srpskohrvatskog jezika, naći ćemo da se *taj* može prevesti na engleski bilo sa *this* (kad je u opoziciji prema *onaj*), bilo sa *that* (kad je u opoziciji prema *ovaj*). Drugim rečima, ne postoji korespondencija jedan prema jedan, usled toga što broj članova u engleskoj paradigmati nije isti kao broj članova u srpskohrvatskoj paradigmati.

Razlike između engleskih i srpskohrvatskih pokaznih zamenica postaju još znatnije ako se leksičke paradigme dopune gramatičkim paradigmatama, koje uzimaju u obzir kategorije broja, padeža i roda. Tako, u engleskom jeziku postoji samo opozicija prema broju: oblici jednine *this* i *that* nalaze se u opoziciji prema oblicima množine *these* i *those*. Međutim, u srpskohrvatskom jeziku opozicija prema broju kombinovana je sa opozicijom prema padežu i rodu: ima tri roda sa sedam padeža i u jednini i u množini, što daje 42 moguća oblika za svaku pokaznu zamenicu.

U tim okolnostima, očigledno je da će kontrastivna analiza biti nepotpuna ako se ograniči samo na oblike jedne paradigme, tj. paradigme pokaznih zamenica. Da bi obuhvatio stvarne razlike između dva jezika, analitičar mora da izađe iz granica jednog posebnog sistema; u protivnom, razlike između nekih od članova sistema bile bi ispuštene iz deskripcije. U našem primeru, bilo bi potrebno da se nađu engleski ekvivalenti onih srpskohrvatskih gramatičkih oblika koji nemaju formalne engleske ekvivalente u okviru paradigme pokaznih zamenica, mada ti ekvivalenti mogu pasti u okvire nekog drugog sistema oblika. Tako, engleske predložke fraze mogu odgovarati nekim od srpskohrvatskih padeža, npr. *of this* za *ovog* (genitiv), *to those* za *onima* (dativ) itd.

Sintagmatski model analize i deskripcije može se ilustrovati upoređenjem sistema prisvojnih zamenica u engleskom i srpskohrvatskom. U engleskom jeziku postoje dva niza oblika, od kojih se jedan upotrebljava kao primarni rečenični element, dok se drugi ne može tako upotrebiti. »Nezavisni« oblici su *mine, yours, his, hers, its, ours, yours* i *theirs*; »zavisni« oblici su *my, your, his, her, its, our, your* i *their*. U srpskohrvatskom jeziku, međutim, postoji samo jedan niz oblika, koji može biti upotrebljen i kao primarni i kao sekundarni rečenični element. Tako, engleska rečenica *This is my book* prevodi se na srpskohrvatski sa *Ovo je moja knjiga*, dok engleska rečenica *This book is mine* odgovara srpskohrvatskoj rečenici *Ova knjiga je moja*. Srpskohrvatski oblik *moja* javlja se u oba slučaja. S druge strane, rečenice **This is mine book* i **This book is my* osećaju se kao negramatične. Stvar je u tome što srpskohrvatske prisvojne zamenice *moj, tvoj, njegov, njen, njegov, naš, vaš* i *njihov* funkcionišu i na nivou nepredikativnih konstrukcija i na nivou predikativnih konstrukcija, dok je funkcija neke engleske prisvojne zamenice ograničena samo na jedan od ovih nivoa. Ako se kontrastivna analiza zadrži samo na jednom sintaksičkom nivou, ona će izostaviti neke od stvarnih razlika između dva jezika.

Dalje, ako želimo da uporedimo prisvojne zamenice u engleskom i srpskohrvatskom s obzirom na sintaksičku kategoriju slaganja, razlike će se pokazati u još oštrijem vidu. Tako, u engleskom jeziku moguće je upotrebiti

my u *my knife, my book, my pen, my knives, my books* i *my pens*, dok se u srpskohrvatskom jeziku moraju upotrebiti oblici koji se slažu u gramatičkom rodu i broju, tj. *moj nož, moja knjiga, moje pero, moji noževi, moje knjige* i *moja pera*. To isto važi i za »nezavisnu« upotrebu prisvojnih zamenica u srpskohrvatskom jeziku, npr. *nož je moj, knjiga je moja, pero je moje, noževi su moji, knjige su moje* i *pera su moja*, dok engleski jezik upotrebljava samo oblik *mine*, tj. *the knife is mine, the book is mine, the pen is mine, the knives are mine, the books are mine* i *the pens are mine*.

Pored toga što imaju odvojene oblike za dva broja i tri roda, srpskohrvatske prisvojne zamenice mogu imati odvojene oblike za sedam padeža, što im omogućava da prave formalnu razliku između raznih sintaksičkih funkcija u okviru iste paradigme. Tako, subjekatski oblik je *moj*, objekatski oblik je *mojeg*, instrumentalni oblik je *mojim* itd. U engleskom jeziku razlika između subjekata i objekata iskazana je poziciono, npr. *My book is on the table* (subjekt) prema *He read my book* (objekt), ili upotrebom predloga npr. *She wrote the letter with my pen* (instrument). Odgovarajući srpskohrvatski oblici bili bi *Moja knjiga je na stolu* (subjekt), *On je čitao moju knjigu* (objekt) i *Ona je pisala pismo mojim perom* (instrument). Još jednom, dakle, možemo videti da ako se jedinice iste vrste ponašaju različito u dva jezika analitičar nužno upoređuje oblike koji pripadaju različitim nivoima analize. U našim primerima, morfološke oznake neke sintaksičke funkcije u srpskohrvatskom jeziku moraju se uporediti sa sintaksičkim oznakama u engleskom jeziku, takvim kao što su relativna pozicija ili funkcijske reči.

Izgleda da je paradigmatski model koristan prvenstveno kao sredstvo za upoređenje jezičkih sistema. S druge strane, izgleda da je sintagmatski model naročito koristan kao sredstvo za upoređenje složenih jezičkih jedinica. Ovo izlaganje pokazalo je da svaki od dva glavna modela, primenjen odvojeno, nailazi na izvesne teškoće pri analizi podataka i opisu rezultata. Ti problemi, koji su poznati svim lingvistima prilikom upoređivanja dvaju jezika radi kontrastiranja, izgleda da opravdavaju zaključak da jedan jedini model lingvističke deskripcije nije dovoljan za kontrastivnu analizu. Prema tome, operacioni značaj datog modela treba ocenjivati ne samo po njemu samom već i po njegovoj sposobnosti da se kombinuje sa drugim modelima.

Mirjana Bonačić

JEZIK U DRUŠTVENOM KONTEKSTU I ANALIZA DISKURSA

Znanstvena osnova komunikativnog pristupa poučavanju stranih jezika

I. Jezik u društvenom kontekstu

Nedugo pošto je Hymes (1971) uveo pojam komunikativne kompetencije, da bi njime označio znanje i sposobnost čovjeka da radi komuniciranja upotrijebi sve semiotske sustave koji su mu dostupni kao članu dane društveno-kulturne zajednice; počeo se u primijenjenoj lingvistici stvarati nov pristup poučavanju stranih jezika. U njemu se ističe potreba razvijanja uče-